

Şamanizm ve Türk Mitolojisi

ŞAMANİZM

- Şamanizmin tanımında bilim adamlarının farklı görüşlere sahip olduğu görülmektedir. Kimi bilim adamı şamanizmi bir din olarak kabul etse de, kimisi bir kült olarak kabul etmektedir. Bunun nedeni şamanizmin çok farklı ve geniş bir coğrafyada farklı şekillerde uygulanmasıdır.

ŞAMANİZM

- ▶ Örneğin, Mikaylovskiy, Haruzin, Potapov, Alekseev gibi Rus bilim adamları şamanizmi Türklerin orijinal dini olarak kabul ederler.
- ▶ Ancak Jean Paul Roux, Hikmet Tanyu, Osman Turan gibi bilim adamları ve araştırmacılar şamanizmin bir kült olarak kabul ederler.

ŞAMANİZM

- ▶ Şamanizm, milattan önceki yıllardan bu yana Türklerin ve çevrelerindeki toplulukların, İç Asya ve Orta Asya'da yaşadıkları bölgelerde uyguladıkları ve şaman ya da kam adı verilen din adamalarının aracılığıyla gerçekleştirilen bir inanç ve uygulamalar bütünüdür (Çoruhlu, 2002:15).

ŞAMANİZM

- ▶ Şamanizm “aslında İslamiyet, Hıristiyanlık, Budizm gibi tam anlamıyla teşekkül etmiş bir din değil, tanrılar, ruhlar ve insanlar arasında ilişkiyi sağlayan bir sistem ve tekniktir” (Çoruhlu, 2002:15).

ŞAMANİZM

- ▶ Şamanizmin eski Türkler arasında ne zaman ortaya çıktığı konusunda kesin bir tarih bulunmamaktadır.
- ▶ Bazı araştırmacılar şamanizmin Türklere sonradan geldiğini, dolayısıyla IV-V. YY yüzyıllardan önce bilinmediğini iddia etmektedirler. Bazı araştırmacılara göre VII-XII. Yüzyıllar arasında ortaya çıkmış olması ihtimalini fazladır (Çoruhlu, 2001:15)

ŞAMANİZM

Şamanizm, yüzyıl boyunca eski Türklerin hayatında büyük rol oynamıştır. Özellikle Altaylılar ve Yakutlar şamanizmin etkisinde kalmışlar ve yaşamlarını bu inançla şekillendirmişlerdir.

ŞAMANİZMDE TANRI ANLAYIŞI

- ▶ Türklerde tanrı tasavvuru *Gök-Yer/Su-Atalar* formülüyle ve çeşitli kültlerle karşımıza çıkar (Çoruhlu, 2002:17).t
- ▶ Tanrı sözcüğü eski Türkçedeki *tengri* sözcüğünden gelmektedir ve sözcük eski Türk topluluklarında kullanılmıştır.
- ▶ İslamiyet öncesinde şamanist uygulamaların yanında Gök Tanrı inancından söz edilebilir.
- ▶ Gök Tanrı inancı İslamiyet'teki tek Tanrı inancının daha kolay benimsenmesini sağlamıştır.

GÖKSEL TANRILAR

- ▶ **Gök Tanrı:** “Eski Türk lehçelerinde *tangrı, tenri, tengere, tangara, ture, tenegere* gibi değişik şekillere bürünen *tengri* sözcüğü hem göğü hem de Gök Tanrı’yı ifade ediyordu (İnan, 1972: 26-29).
- ▶ Büyük imparatorlukların kurulduğu devirlerde Gök Tanrı inancının bir kült olarak geçtiğini ve Gök Tanrı’nın en büyük tanrı olduğu görülmektedir.
- ▶ “*Göktürk yazıtlarında hakanları tahta çıkaran, Türklere zafer kazandıran, felaketlerden koruyan Türk tanrısı gök Tanrı’dır*” (İnan, 1972: 26-28).

GÖKSEL TANRILAR

- ▶ **Ülgen:** Kimi zaman Gök Tanrı'nın yerine kullanıldığı kabul edilen Ülgen bir iyilik tanrısıdır. Ay, güneş ve yıldızlardan yukarıda yaşar. İnsanın ve dünyanın yaratılmasında oldukça önemli bir rolü olan Ülgen ezeli ve ebedi olarak kabul edilir.
- ▶ **Yayı:** Tanrı Ülgen tarafından insanları kötülüklerden korumak ve onlara hayat vermek amacıyla görevlendirilmiş bir ruhtur. İnsanlar ve Tanrı Ülgen arasında elçilik yapar.
- ▶ **Suyla:** Su, ay ve güneş parçalarından yaratılmıştır. İnsanlar arasında yaşayarak onları korur.
- ▶ **Karlık:** Suyla ile birlikte görünen ve benzer görevi olan bir ruhtur.

YER-SU TANRILARI ve RUHLARI

- ▶ Yer-Su ruhları insanlarla ilgili birçok düzenlemeyi yaparlar.
- ▶ İyi ruhlar olan Yer-Su ruhları hayvanların çoğalmasını, sağlıklı olmayı, kötülükten korunmayı sağlarlar.
- ▶ Dağ ruhları bu gruba girer.
- ▶ Demir, mağara gibi kültler de bu grup içinde değerlendirilir.

YER-SU TANRILARI ve RUHLARI

- ▶ **Yo Kan:** Dünyanın merkezinde olduğu varsayılan ve ucu Ülgen'in evine kadar ulaşan bir çamın bulunduğu yerde oturan bu tanrı yer ilahlarının en kudretlisidir.
- ▶ **Talay Han:** Denizlerin hakimi, ölülerin koruyucusu ve yeryüzündeki bütün suların hükümdarıdır.
- ▶ **Umay:** Sözcüğün etimolojisine bakıldığında *uma* ışık anlamına gelmektedir. Tanrıça ya da dişi ruh olarak kabul edilen Umay Tanrısı hakkında çeşitli görüşler vardır. Kadınları ve çocukları koruyan, doğum tanrısı olarak kabul edilir.

YERALTI TANRILARI

- ▶ **Erlik:** Şeytan'a karşılık olarak değerlendirilen Erlik, insanlara her türlü kötülüğü, hastalığı ve ölümü getirir.
- ▶ İnsanlardan kurbanlar isteyen Erlik, şaman dualarında bir canavar olarak tasvir edilir.
- ▶ Türk mitolojisinde yer alan Erlik dışında şeytan, cin, vb tasavvurlar eski Türk dinsel inanışları Budizm, Maniheizm gibi dinlerin etkisiyle şekillenmiştir (Çoruhlu, 2002:56).
- ▶ Altaylarda *kara neme*, Yakutlarda *abası* denir.

ŞAMAN

Varlığına inanılan ruhlar, tanrılar ve insanlar arasında aracılık yapan din adamlarına şaman adı verilir (Çoruhlu, 2002:64).

Şamanların görevleri arasında şunlar yer almaktadır:

hastalıklara çare bulmak

koruyucu ruhlar arasında iletişimi sağlamak

sunulan kurbanları gök ve yer tanrılarına ulaştırmak

dinsel törenleri icra etmek

insanları kötü ruhlardan korumak

fal bakıp gelecekte haber vermek

insanlara yol göstermek, yardımcı olmak

ŞAMAN

- ▶ Şamanlar ak ve kara olmak üzere ikiye ayrılır. Eliade'ye göre ilk şamanlar ak şamanlardı. Kara şamanlar sonradan ortaya çıkmıştı ve muhtemelen İran etkisiyle gelmişti. Altaylılara göre şamalar gökyüzüne çıkan, yer altı ruhlarıyla ilişki kuran ya da her iki aleme de gidip gelen şamanlar olmak üzere üç gruptu (Eliade, 1999: 218-222).

ŞAMAN

- ▶ Çeşitli araştırmalara göre ilk ve en etkili şamanlar kadınlardı (Çoruhlu, 2002: 64).
- ▶ Şamanlar seçilmiş insanlardır. Kimi zaman şamanlık babadan geçerdi.
- ▶ Şamanlar genellikle toplumla fazla ilişkisi olmayan kişilere verilirdi.
- ▶ Bu kişileri şaman olmadan önce çeşitli psiko-patalojik özellikler gösterilerdi.
- ▶ “Şaman adaylığı esnasında ya da yaptığı uygulamalar sırasında manevi bir parçalanma ve tekrar dirilme olayı meydana gelir” (Çoruhlu, 2002:68).

ŞAMAN

- ▶ Çeşitli Türk topluluklarında farklılıklar gösteren şaman elbiseleri de oldukça önemlidir.
- ▶ Genel olarak kendisine törenler esnasında yardımcı olan şaman elbiseleri üzerinde çeşitli unsurlar ve hayvan kalıntıları bulunur.
- ▶ Altaylılar *manyak*
- ▶ Yakutlar *kumu, ereni ya da şaman giysisi (oyun tangasa)*
- ▶ adını verdikleri giysiler özel törenlerle giyilir.

ŞAMAN

- ▶ Şamanın elbisesi kadar davulu da oldukça önemlidir.
- ▶ Adaylığı sırasında genellikle yaşlı bir şamandan elde edilen davul, şamanın yeraltına iniş ya da gökyüzüne yükselme törenlerinde oldukça önemli bir araçtır.
- ▶ Davulun yanında “hayvan başlı veya sade bir asa, kaseler, amuletler, vecde geçmeyi kolaylaştırıcı ve çoğu uyuşturucu nitelikteki maddelerin ya da bitki yapraklarının bulunduğu kaplar, yeri geldiğinde kullanılmak üzere doğal ortamdan temin edilmiş taş, çakıtaşı, sopa vb maddeler, şamanın kullandığı diğer eşyalar arasında sayılabilir” (Çoruhlu, 2002: 90).